

Małgorzata Rozkwitalska*

PRODUKCJA MIĘDZYNARODOWA – ANALIZA ZJAWISKA

Produkcja międzynarodowa nie jest zjawiskiem nowym w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych. Jednak jej wzrost w ostatnich latach oraz przeobrażenia, jakie przechodzi, odgrywają coraz większą rolę w gospodarce światowej, prowadząc do pogłębiania się integracji ekonomicznej krajów oraz skomplikowania związków między nimi. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywają przekształcenia w strategicznej orientacji przedsiębiorstw transnarodowych w organizacji funkcjonalnego i geograficznego zasięgu produkcji międzynarodowej.

Celem pracy jest prezentacja charakterystyk ilościowych produkcji międzynarodowej w gospodarce światowej.

1. Pojęcie systemu produkcji międzynarodowej

Pod pojęciem **systemu produkcji międzynarodowej** rozumie się działalność produkcyjną lub usługową realizowaną w skali międzynarodowej przez przedsiębiorstwa transnarodowe¹. To korporacje transnarodowe² integrują handel, dokonują transferu technologii i inwestycji bezpośrednich w ramach produkcji międzynarodowej. W obrębie systemu produkcji międzynarodowej korporacje „lokują poszczególne elementy procesu produkcyjnego, włączając rozmaite funkcje biznesowe, na całym świecie w celu uzyskania przewagi z tytułu różnic w rozmiarach kosztów, zasobów, logistyki i rynków”³. O **produkcji międzynarodowej** mówi się, gdy poszczególne elementy łańcucha wartości dodanej przedsiębiorstwa transnarodowego zlokalizowane są

* Dr, adiunkt w Katedrze Zarządzania Wydziału Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej.

¹ <http://www.unctad.org/TEMPLATES/webflyer.asp?docid=3064&intItemID=2021&lang=1> (23.08.2006).

² Pod pojęciem korporacji transnarodowych rozumiane są przedsiębiorstwa składające się z przedsiębiorstwa macierzystego oraz filii zagranicznych prowadzonych w formie jednostek zależnych, stowarzyszonych, filii i oddziałów. Przedsiębiorstwo macierzyste sprawuje kontrolę nad filiami poprzez udział we własności w wysokości m. in. 10% kapitału akcyjnego lub udziałowego. Zob. *World Investment Report 2005: Transnational Corporations and the Internationalization of R&D*, UN, New York and Geneva 2005, s. 297. W pracy terminy „korporacje transnarodowe” i „przedsiębiorstwa transnarodowe” używane są zamiennie. W literaturze można ponadto spotkać następujące określenia: „przedsiębiorstwa międzynarodowe”, „przedsiębiorstwa wielonarodowe”, „korporacje wielonarodowe”. ONZ przedsiębiorstwa działające w biznesie międzynarodowym określała początkowo terminem przedsiębiorstw wielonarodowych, od 1974 r. obowiązuje termin „korporacje transnarodowe”. Zob. *Multinational Corporations in World Development*, UN, New York 1973; A. J a n c z e w s k a - R o m a n i u k, *Przedsiębiorstwa międzynarodowe*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Warszawa 2004, s. 18.

³ *World Investment Report 2002: Transnationals Corporation and Export Competitiveness*, UN, New York and Geneva 2002, s. 121.

w przynajmniej dwóch różnych krajach⁴. Produkcja międzynarodowa oznacza, że korporacja sprawuje kontrolę nad aktywami produkcyjnymi w więcej niż jednym kraju⁵. Kontrola sprawowana jest poprzez udział we własności, więc wymaga podjęcia inwestycji bezpośrednich⁶. W odróżnieniu od tego operacje zagraniczne kontrolowane przez przedsiębiorstwo poprzez niekapitałowe formy powiązań noszą nazwę **międzynarodowego zaopatrywania** (*international sourcing*)⁷. Międzynarodowe zaopatrywanie oznacza outsourcing poprzez zagranicznego kontrahenta. Często traktowane jest jako synonim międzynarodowych poddostaw⁸. W praktyce rozróżnienie między produkcją międzynarodową a międzynarodowym zaopatrywaniem jest trudne. Dlatego UNCTAD przyjęła szerszą definicję produkcji międzynarodowej, w której zakłada się, że główną formą sprawowania kontroli nad aktywami zagranicznymi są bezpośrednie inwestycje zagraniczne, ale kontrolę taką dawać mogą również inne niekapitałowe formy powiązań, np. aliance strategiczne, czy poddostawy⁹. W literaturze z zakresu biznesu międzynarodowego pojawia się również pojęcie **międzynarodowego wytwarzania** (*international manufacturing*) łączące w sobie zagadnienie produkcji międzynarodowej i zaopatrywania międzynarodowego¹⁰.

W systemie produkcji międzynarodowej czynniki produkcji przemieszczane są pomiędzy jednostkami należącymi do przedsiębiorstwa transnarodowego. Różne rodzaje działań, jak np. B+R, wytwarzanie, montowanie itp., rozproszone są w wybranych lokalizacjach i integrowane w celu produkcji wyrobów i świadczenia usług. Dlatego produkcja międzynarodowa obejmuje przepływ produktów, usług, kapitałów i technologii w obrębie podmiotów tworzących korporacje¹¹. Sposób powiązań tych podmiotów, zakres i rodzaj przepływów zależą od strategii, zgodnie z którą przedsiębiorstwo transnarodowe organizuje produkcję międzynarodową.

2. Dystrybucja regionalna produkcji międzynarodowej

Produkcja międzynarodowa ma wyraźnie regionalny charakter. Transakcje międzynarodowe podejmowane są głównie przez państwa należące do tzw. Triady¹². Rozmieszczenie produkcji międzynarodowej na świecie pokazują przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Rysunek 1 prezentuje dane na temat wielkości napływu BIZ w gospodarce światowej w latach 1980–2005.

⁴ M. Rozkwitalska, *Efekty strategii produkcji międzynarodowej korporacji transnarodowych w gospodarce goszczącej bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, [w:] *Problemy zarządzania*, red. A. Tubielewicz, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2004, s. 49.

⁵ *World Investment Report 1994: Transnational Corporations, Employment and the Workplace*, UN, New York and Geneva, s. 118.

⁶ D. Levy D., J. H. Dunning, *International Production and Sourcing: Trends and Issues*, STI Review, OECD, Paris 1993, s. 15.

⁷ D. Ernst, *From Partial to Systemic Globalization: International Production Networks in the Electronics Industry*, „BRIE Working Paper 98”, April 1997, a joint publication of The Data Storage Industry Globalization Project Report 97-02, Graduate School of International Relations and Pacific Studies, University of California at San Diego, and BRIE Working Paper #98, Berkeley Roundtable on the International Economy, University of California at Berkeley, 1997, s. 32.

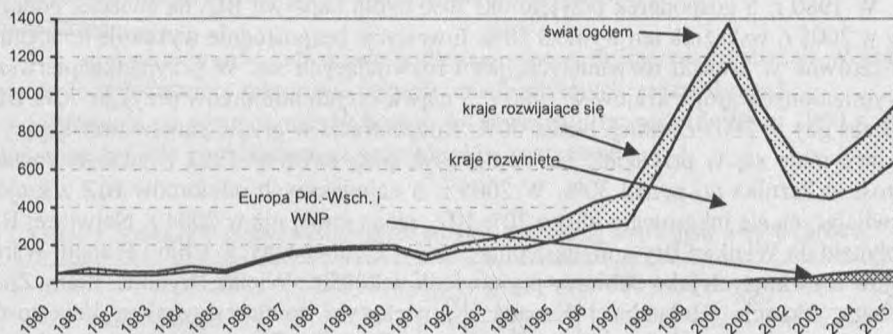
⁸ D. Levy, J. H. Dunning, *op. cit.*, s. 17–18.

⁹ *World Investment Report 1994...*, s. 18.

¹⁰ D. Levy, J. H. Dunning, *op. cit.*, s. 16.

¹¹ M. Rozkwitalska M., *op. cit.*, s. 49.

¹² Zob. także D. Levy, J. H. Dunning, *op. cit.*, s. 15.

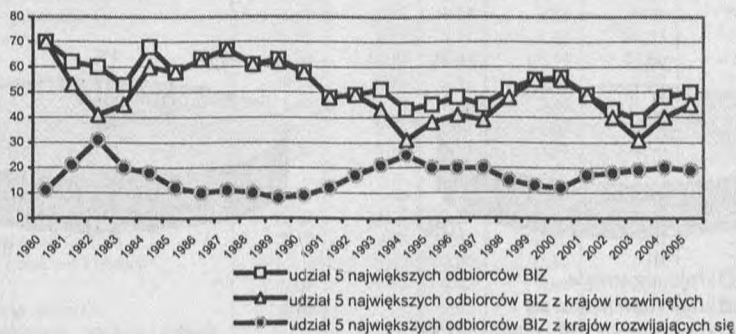
Rys. 1. Napływ BIZ według grup krajów w latach 1980–2005, mld USD.

U w a g a: Europa Pd.-Wsch. obejmuje następujące kraje: Albanie, Bośnię i Hercegowinę, Białoruś, Chorwację, Macedonię, Rumunię, Serbię i Czarnogórę. WNP – Wspólnota Niepodległych Państw: Polska oraz inne państwa Europy Środkowowschodniej od momentu wstąpienia do UE zaliczane są do grupy państw rozwiniętych.

Ź r ó d ł o: *World Investment Report 2006: World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development*, UN, New York and Geneva 2006, s. 4.

Rysunek 1 pokazuje, iż największym odbiorcą BIZ są kraje rozwinięte, jednak również kraje rozwijające się doświadczają wzrostu napływu BIZ. W 2005 r. zaobserwowano rekordowy napływ BIZ do tej grupy państw. Mimo to udział krajów rozwijających się w napływie BIZ w 2005 r. spadł do 36%¹³.

Inwestycje zagraniczne są silnie skoncentrowane, jednak wskaźnik koncentracji maleje (zob. rys. 2).

Rys. 2. Koncentracja w napływie BIZ: udział największych 5 odbiorców BIZ w światowym napływie BIZ w latach 1980–2005 (w %)

Ź r ó d ł o: Jak na rys. 1.

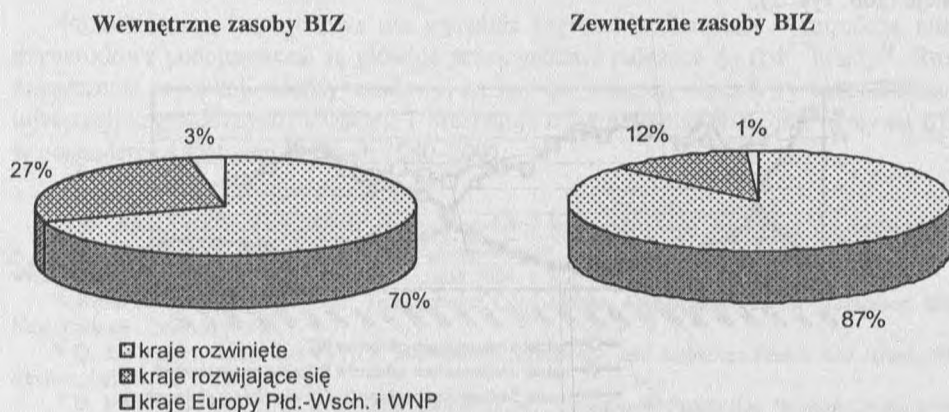
¹³ *World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development*, UN, New York and Geneva 2006, s. 3.

W 1980 r. 5 gospodarek przyjęło ok. 70% ogółu napływu BIZ na świecie, podczas gdy w 2005 r. wskaźnik ten wyniósł 50%. Inwestycje bezpośrednie wykazują koncentrację zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się. W przypadku pierwszej z wymienionych grupy krajów w 1980 r. 5 największych odbiorców przyjęło 70% BIZ, podczas gdy w 2005 r. mniej, blisko 50%. Koncentracja w grupie państw rozwijających się utrzymuje się w przedziale od 10 do 20%, przy czym w 1982 r. zaobserwowano wzrost wskaźnika do ponad 30%. W 2005 r. 5 największych odbiorców BIZ z krajów rozwijających się inkasowało blisko 20% BIZ, nieco mniej niż w 2004 r. Najwięcej BIZ napłynęło do Wielkiej Brytanii, następnie Stanów Zjednoczonych, Chin i Francji. Wśród krajów rozwiniętych jako odbiorcy prym wiodli w 2005 r.: Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Francja, Holandia i Kanada. Największym zainteresowaniem inwestorów w grupie państw rozwijających się cieszyły się: Brazylia, Chiny, Hong Kong, Meksyk i Singapur¹⁴.

W ciągu ostatnich kilku dekad udział Triady, czyli Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Japonii, w BIZ wahał się w przedziale od 60 do 70%. Na samą Unię przypadło w latach 2003–2005 75% napływu BIZ. Dla porównania w okresie 1978–1980 Unia była odbiorcą 62% BIZ napływających do Triady¹⁵.

Coraz większym zainteresowaniem inwestorów cieszą się kraje rozwijające się. W okresie 1978–1980 na tę grupę państw przypadało przeciętnie 20% napływu BIZ. W latach 2003–2005 udział ten zwiększył się do 35%. Kraje te są również coraz ważniejszym źródłem BIZ, w 2005 r. uczestnicząc w 15% w odpływie BIZ¹⁶.

Ze względu na długoletnią dominację państw rozwiniętych w przepływie BIZ oczywisty jest ich wysoki udział w produkcji międzynarodowej zobrazowanej wielkością wewnętrznych i zewnętrznych zasobów BIZ (zob. rys. 3).

Rys. 3. Dystrybucja regionalna zasobów BIZ na świecie według głównych grup krajów.

Źródło: Opracowane na podstawie danych UNCTAD: *World Investment Report 2006...*, s. 7.

¹⁴ *Ibidem*, s. 4–5.

¹⁵ *Ibidem*, s. 6.

¹⁶ *Ibidem*.

3. Dystrybucja branżowa produkcji międzynarodowej

Nie wszystkie branże jednakowo podlegają procesom internacjonalizacji. Wskazuje na to rozmieszczenie sektorowe bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Informacje na temat struktury branżowej inwestycji bezpośrednich w 1990 r. oraz 2004 r. na świecie z podziałem na grupy krajów prezentuje tab. 1.

Tabela 1. Struktura branżowa wewnętrznych zasobów BIZ według grup krajów w 1990 i 2004 r.

Sektor / przemysł	Rok						
	1990			2004			
	kraje rozwinięte	kraje rozwijające się	świat	kraje rozwinięte	kraje rozwijające się	Pld.-Wsch. Europa i WNP	świat
Przemysł podstawowy	9,61	7,33	9,19	3,65	7,43	25,23	4,65
rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo	0,22	1,26	0,41	0,11	0,70	0,59	0,24
górnictwo i kopalnictwo niesklasyfikowane	9,39	5,44	8,67	3,49	6,72	24,64	4,37
Przetwórstwo przemysłowe	40,38	44,60	41,15	32,72	30,05	24,89	32,08
artykuły spożywcze i napoje	4,44	2,97	4,17	3,24	1,63	8,46	2,94
tekstylia, odzież, skóry	1,48	1,55	1,49	1,07	0,38	0,21	0,91
drewno i produkty drewniane	1,27	1,35	1,29	1,05	0,60	1,39	0,96
działalność wydawnicza, drukarska i reprodukcja zapisanych nośników informacji	0,95	0,17	0,81	0,76	0,01	-	0,59
koks, produkty rafinacji ropy naftowej i paliw jądrowych	3,46	0,93	3,00	0,89	1,13	2,03	0,95
chemikalia i wyroby chemiczne	7,87	13,48	8,89	8,86	3,77	3,66	7,72
guma i produkty z tworzyw sztucznych	0,82	0,54	0,77	0,53	0,27	0,02	0,47
wyroby z surowców niemetalicznych	1,07	0,84	1,03	0,86	0,44	0,94	0,77
metale i produkty z metali	3,19	4,48	3,43	2,41	0,97	2,26	2,09
maszyny i urządzenia	3,37	2,97	3,30	2,24	1,23	2,85	2,02
sprzęt elektryczny i elektroniczny	4,51	5,13	4,63	2,50	3,07	0,07	2,60
instrumenty precyzyjne	0,75	0,14	0,64	0,99	0,07	0,10	0,79
samochody i sprzęt transportowy	2,98	2,41	2,88	3,79	1,51	0,00	3,26
inne produkty przemysłowe niesklasyfikowane	1,22	0,74	1,13	1,31	0,61	0,03	1,15
Usługi	49,34	46,83	48,88	62,90	59,96	41,73	62,08
elektryczność, gaz i woda	0,45	0,83	0,52	2,28	2,32	1,45	2,28
budownictwo	1,06	1,57	1,15	0,78	1,19	1,22	0,87
handel	12,95	7,23	11,91	11,69	8,95	8,74	11,07
hotele i restauracje	1,34	1,19	1,31	0,86	0,90	1,27	0,87
transport, gospodarka magazynowa i łączność	1,04	3,49	1,49	4,98	5,81	14,52	5,24
pośrednictwo finansowe	18,78	26,35	20,16	20,65	14,68	8,20	19,25
obsługa nieruchomości i firm	7,15	4,32	6,63	14,30	23,32	5,42	16,16
administracja publiczna i obrona	-	0,02	0,00	0,15	0,02	0,07	0,12
edukacja	0,01	-	0,00	0,01	0,00	0,01	0,01
zdrowie i opieka społeczna	0,06	-	0,05	0,12	0,11	0,27	0,12
działalność komunalna, socjalna i indywidualna	0,85	0,01	0,69	0,93	0,28	0,24	0,78
inne usługi	4,58	1,20	3,96	1,46	1,54	0,00	1,46
niesklasyfikowane	1,09	0,63	1,00	4,70	0,83	0,31	3,83
Prywatne zakupy i sprzedaż własności	-	-	-	0,09	-	-	0,07
Niesklasyfikowane	0,67	1,25	0,77	0,64	2,57	8,15	1,13

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *World Investment Report 2006...*, s. 266.

Struktura branżowa BIZ w 1990 r. w krajach rozwiniętych i rozwijających się była podobna: najwięcej inwestycji ulokowano w usługach (odpowiednio 49% i 47%), następnie w przetwórstwie przemysłowym (odpowiednio 40% i 45%) a najmniej w przemyśle podstawowym. W ramach działalności usługowej zagraniczni przedsiębiorcy inwestowali głównie w pośrednictwo finansowe, dalej w handel oraz obsługę nieruchomości i firm. W przetwórstwie przemysłowym największym zainteresowaniem inwestorów cieszyła się produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych, w przemyśle podstawowym górnictwo i kopalnictwo.

Do 2004 r. wzrosło znaczenie usług w działalności inwestorów zagranicznych, które w grupie krajów rozwiniętych przyjęły 63% kapitału zagranicznego a w państwach rozwijających się 60%. Zmieniło się jednak znaczenie różnych rodzajów usług w poszczególnych grupach. W krajach rozwiniętych nadal najwięcej zasobów BIZ ulokowano w pośrednictwie finansowym, jednak ich udział zmalał do 20%. W krajach rozwijających się przeważały inwestycje w obsługę nieruchomości i firm. Dane z 1990 i 2004 r. nie są w pełni porównywalne ze względu na zmianę w klasyfikacji statystycznej krajów.

Ciekawie na tle grupy państw rozwiniętych i rozwijających się prezentują się kraje Europy Płd.-Wsch. i WNP, w których zarówno w przemyśle podstawowym, jak i przetwórstwie przemysłowym ulokowano podobną wielkość BIZ (po ok. 25%). Jednak także w tej grupie usługi cieszą się największym zainteresowaniem inwestorów, w tym głównie usługi transportowe, gospodarka magazynowa i łączność.

Głównym sposobem wejścia na rynki zagraniczne poprzez BIZ są fuzje i przejęcia. Od 1995 r. najwyższy udział w ponadgranicznych fuzjach i przejęciach mają usługi a następnie sektor przetwórczy. W 2005 r. największy udział w fuzjach i przejęciach miały usługi, następnie przemysł przetwórczy. Zainteresowaniem inwestorów cieszyły się przede wszystkim górnictwo, kopalnictwo i wydobywanie ropy naftowej, transport, gospodarka magazynowa i łączność oraz usługi finansowe¹⁷. Głównymi celami fuzji i przejęć były Wielka Brytania, Stany Zjednoczone i Niemcy. Charakterystykę ponadgranicznych fuzji i przejęć w 2005 r. prezentuje tab. 2.

Tabela 2. Fuzje i przejęcia w 2005 r. – najważniejsze charakterystyki

Wyszczególnienie	2005
Wartość w mln USD	716 302
Ilość	6 134
Ilość fuzji i przejęć o wartości ponad 1 mld USD	141
Regionalna dystrybucja fuzji i przejęć (w % ogólnej wartości sprzedaży)	
kraje rozwinięte	84
kraje rozwijające się	14
Płd.-Wsch. Europa i WNP	2
Dystrybucja sektorowa fuzji i przejęć (w % ogólnej wartości sprzedaży)	
przemysł podstawowy	16
przemysł przetwórczy	28
usługi	55
Determinanty fuzji i przejęć	
wzrost gospodarczy	
wybory strategiczne (wzrost firmy, konsolidacja, ochrona przed przejęciem)	
nowi inwestorzy (prywatne firmy kapitałowe)	

Źródło: opracowane na podstawie: *World Investment Report 2006...*, s. 16.

¹⁷ *Ibidem*, s. 16.

4. Podsumowanie

Produkcja międzynarodowa jest skutkiem procesu internacjonalizacji przedsiębiorstw. Oznacza, że poszczególne rodzaje aktywności przedsiębiorstwa transnarodowego lokalizowane są w różnych krajach. Koordynacja tych działań zależy od przyjętej strategii produkcji międzynarodowej. Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że integracja produkcji międzynarodowej postępuje¹⁸.

Produkcja międzynarodowa skupiona jest przede wszystkim w państwach Triady. Głównymi odbiorcami i sprawcami bezpośrednich inwestycji zagranicznych są kraje rozwinięte. Jednak kraje rozwijające się stają się coraz atrakcyjniejszym miejscem lokalizacji produkcji międzynarodowej i coraz aktywniejszym inwestorem.

Koncentrację produkcji międzynarodowej zauważyć można zarówno w grupie państw rozwiniętych, jak i rozwijających się.

Najbardziej umiędzynarodowione branże to usługi, w tym głównie usługi finansowe oraz przetwórstwo przemysłowe, w tym sektor chemikaliów i wyrobów chemicznych.

Małgorzata Rozkwitalska

INTERNATIONAL PRODUCTION – THE ANALYSIS OF A PHENOMENON

International production is not a new phenomenon. Nevertheless, growth and alteration it has been gone recently play bigger and bigger role in the world economy. International production deepens economic integration process of countries and makes interaction between them more complex. Changes in strategic orientation of transnational corporation in functional and geographical scope of international production play fundamental role in these processes.

The aim of this paper is the presentation of international production in the world economy in quantify measures.

As the analysis shows, international production concentrates in triad. Developed economies are the major source and beneficent of foreign direct investment. However, developing countries become more and more attractive for location of international production and its source.

International production is highly concentrated, both in developed and developing economies.

Services, mostly financial, and manufacturing with chemicals and chemical products are among most internationalized sectors.

¹⁸ *World Investment Report 2002...*, s. 121.